

УДК 37.011.31:37.017-054.72

Оксана ДЖУС, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри професійної освіти та інноваційних технологій ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"

ГРИГОРІЙ ВАЩЕНКО І ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ В ДІАСПОРІ

Oksana DZHUS, Candidate of pedagogical sciences, associate professor, Head of the Chair of Professional Education and Innovative Technologies State higher educational institution "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University"

HRYHORII VASHCHENKO AND FORMATION OF UKRAINIAN EDUCATIONAL SYSTEM IN DIASPORA

ORCID: 0000-0001-6337-0429

У статті актуалізовано положення наукових досліджень, зміст яких дотичний до вивчення життєпису і педагогічної спадщини Григорія Ващенка. Проаналізовано головні ідеї його праць у галузі виховання дітей і молоді в державах масового осідку українців-емігрантів у післявоєнну добу; визначено їхній вплив на розробку й утвердження концептуальних засад національної виховної системи в українській діаспорі та з'ясовано значущість для освітнього процесу в сучасній Україні.

Ключові слова: Григорій Ващенко, еміграція, діаспора, мета, завдання, зміст, методи і засоби виховання, національний виховний ідеал, Спілка Української Молоді (СУМ), Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада (СКВОР), Українська Виховна Система (УВС).

Summary. The paper actualizes principles of scientific research, the subject matter of which concerns the study of biography and pedagogical heritage of Hryhorii Vashchenko; the principal ideas of his works referring to children and youth education in the countries of Ukrainian-emigrants mass settlements during the post-war period have been analyzed; their influence on development and establishment of conceptual foundations of the national educational system in Ukrainian diaspora and their significance for the educational process in modern Ukraine have been determined.

Key words: Hryhorii Vashchenko, emigration, diaspora, aim, tasks, subject matter, methods and ways of education, national educational ideal, the Ukrainian Youth Association (UYA), World Coordinating Educational Council (WCEC), Ukrainian Educational System (UES).

Мета: актуалізувати основні напрями організаційно-педагогічної діяльності та проаналізувати педагогічні ідеї Г. Ващенка, які визначили концептуальні засади української виховної системи в діаспорі та є суголосими з проблемами й потребами сучасної освіти і виховання в Україні.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У багатій і різновекторній історії української освіти й педагогічної думки ХХ ст. чільне місце посідає Ващенко Григорій Григорович, 140-річчя від дня народження котрого припадає на квітень цього року (23.04.1878– 2.05.1967). Від учителя, здебільшого духовних шкіл, – до організатора педагогічних навчальних закладів, які готували б "народних учителів-патріотів" [2, с. 7], згодом – професора, керівника кафедри педагогіки й аспірантської групи інституту народної освіти в м. Полтаві – такий "послужний" список Г. Ващенка в Україні, позначений злетами й падіннями, характерними для визначних персоналій її культурно-освітнього функціонування в умовах радянського політичного режиму.

Драматизм життєвого шляху Г. Ващенка, як і тисяч інших представників покоління української інтелігенції 1920-х – 1930-х рр., у тому, що талант педагога-організатора, педагога-науковця вповні розкрився і був поцінований не на рідній землі, а за її межами, зосібна на теренах Німеччини, куди через Галичину, Лемківщину, а відтак Польщу він прибув у 1945 р. і де з сім'єю осів у Мюнхені.

1950 р. українська діаспора вперше урочисто відзначила півстолітній ювілей наукової діяльності Г. Ващенка, а з нагоди 85-річчя від дня народження (1963) він разом із Н. Полонською та М. Міллером названий одним із "трьох сеньйорів нашої науки" [13, с. 1018]. Тоді ж за редакцією

професора В. Яніва з'явився друком окремих випуск Наукових записок філософського факультету Українського Вільного Університету в Мюнхені, де були вміщені біографія Г. Ващенка та його праця "Коротка характеристика освіти в революційній Росії".

1967 року з приводу смерті педагога на сторінках журналу "Визвольний шлях" (Лондон) Ю. Григорієв опублікував статтю "Творець української національної педагогіки", у якій зазначив, що українська педагогічна наука у вільному світі "... стала нижча на цілу голову, при чому на особливо обдаровану голову..." [6, с. 701].

Проте в Україну творчий доробок Григорія Ващенка, як і сторінки його життєпису, повернулися тільки з проголошенням її незалежності. Їх започатковують виступи і доповіді перед студентами та педагогічною громадськістю Полтави, Києва, обласних центрів Західної України, зокрема й Івано-Франківська (1992), та на Всеукраїнському Установчому Конгресі Педагогічних Товариств ім. Григорія Ващенка (1995) віце-президента Координаційного осередку українських громадських центральних установ у Європі Омеляна Ковалюка, тексти яких з'явилися друком в українському педагогічному журналі "Рідна школа" (1993) та у "Визвольному шляху" (1992, 1996).

Аналіз досліджень і публікацій. На перше десятиліття незалежності української держави припадає перевидання в Україні праць Г. Ващенка, передовсім "Виховного ідеалу", презентація якого відбулася в Києві 18 листопада 1994 р. У 1997 р. в Дрогобичі вийшли друком його "Вибрані педагогічні твори", 2000 року в Києві – "Праці з педагогіки та психології"; 2001 р. А. Бойко видала працю "Служба Богові й Батьківщині", назва якої відтворює провідне життєво-творче кредо педагога [15,

с. 74]. На переломі XX–XXI ст. біографічні відомості й уривки з творів Г. Ващенка вміщують підручники й навчальні посібники з педагогіки й історії педагогіки (як "Історія української школи і педагогіки" за редакцією О. Любара; хрестоматії з історії української школи і педагогіки за редакцією В. Кременя та з педагогіки укладу А. Кузьмінського й В. Омеляненка; хрестоматія "Маловідомі першоджерела української педагогіки", упорядкована Л. Березівською; "Український педагогічний словник" С. Гончаренка та ін.). До основних положень творчої спадщини Г. Ващенка звертаються О. Астаф'єв, М. Астаф'єва, Г. Бугайцева, О. Вишневський, О. Гук, С. Головчук, В. Моргун, М. Окса, А. Погрібний, М. Стельмахович та інші. Одним із найбільших українських педагогів, учених-державників назвав Г. Ващенка у 2003 р. голова Всеукраїнського педагогічного товариства ім. Г. Ващенка А. Погрібний [15].

Таким чином, до 140-річного ювілею Григорія Ващенка в українській "материковій", як і "діаспорній" педагогічній думці утвердилося розуміння його ваги та значущості для "поточної, практичної педагогіки" [15, с. 75], для осмислення української національної традиції та розвитку сучасної національної системи освіти і виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У діяльності Г. Ващенка еміграційного періоду увиразнюються кілька напрямів, хронологічні рамки яких збігаються з історико-культурними процесами в середовищі післявоєнної української еміграції. Так, у першому п'ятиріччі його перебування в Німеччині (1945–1950, до початку масової реєміграції українців до інших держав), у ній превалує організаційно-педагогічна праця - активна участь у становленні українського освітнього й наукового життя, зумовлена об'єктивними чинниками. Дані наукового пошуку засвідчують, що всередині 40-х рр. XX ст. в Німеччині опинилися понад 200 тис. українців, із яких 23% мали вищу кваліфікацію. Серед них – 277 науковців, зокрема 119 професорів із університетів та інститутів "підрадянської", "підпольської" й "підрумунської" частин України та міжвоєнної Чехо-Словаччини.

Закономірним у цьому контексті є зосередження Г. Ващенка на організації "високого" шкільництва, наукових установ і молодіжних позашкільних інституцій.

Зокрема в Українському народному університеті, організованому в 1945 р. у Мюнхені Лігою українських політичних в'язнів, Г. Ващенко викладав педагогіку і психологію, виявляючи при цьому "...глибоке та всебічне знання предмета... аналі-

тичний підхід до кожного явища, а при тому здібність синтезувати і виводити висновки..." [11, с. 45].

У лютому 1946 року в Мюнхені відновив свою роботу перенесений із Праги Український Вільний Університет (УВУ), середня кількість студентів у якому впродовж 1945–1951 рр. коливалася в межах 95–492 осіб. Разом із Л. Білецьким, Д. Дорошенком, І. Мірчуком, Я. Пастернаком, С. Смаль-Стоцьким на його філософському факультеті Г. Ващенко розгорнув не лише прикладну, а й науково-теоретичну педагогічну працю. Так, він безпосередньо причетний до організації у Мюнхені 4-річної Богословсько-педагогічної академії УАПЦ, яка започаткована у листопаді 1946 року із 80 студентів на двох факультетах (богословський і педагогічний). Власне, у 1948 р., за ректорства Г. Ващенка, академія була офіційно визнана урядом Баварії.

У 1945 р. Г. Ващенко став одним з організаторів і перших членів Української Вільної Академії Наук у Мюнхені, яка опиралася на традиції знищеної в 1933 р. Всеукраїнської Академії Наук у Києві. Педагог працював у її історико-філологічно-філософській секції разом із Л. Білецьким, В. Кубійовичем, Н. Полонською-Василенко, Д. Чижевським, О. Шул'гіним та іншими видатними громадськими діячами й науковцями.

Важливою ділянкою організаційно-виховної праці українського інтелігента з початку еміграційного періоду його життєпису виявилось відновлення Спілки Української Молоді (СУМ), знищеної більшовицьким урядом на межі 1920-х–1930-х рр. У рамках процесу над Спілкою Визволення України. З перших кроків діяльності СУМ (Авсбург, серпень 1946 р.) він стає її провідним ідеологом, за що через рік, на II конгресі Спілки Української Молоді, удостоюється почесного членства у складі цієї організації. Варто зазначити, що СУМ, яка спершу згуртувала 18–30-річну молодь, а згодом - і підлітків, починаючи з 12 років життя, напередодні 1947 р. об'єднувала 6648 хлопців і дівчат (18% від усієї їх кількості на німецьких територіях). Крім Німеччини, осередки СУМ постали в Австрії, Франції та інших державах осідку українців-емігрантів [10, с. 2].

Другий напрям діяльності Г. Ващенка, що охоплює 1950-ті – першу половину 1960-х рр., коли педагог зосередився на викладацькій діяльності в Українському Вільному Університеті в Мюнхені та продовженні співпраці зі Спілкою Української Молоді, Центральний комітет якої в 1958 р. очолив його колишній вихованець, уже згадуваний О. Коваль, означуємо як створення ним концепції державницьки

зорієнтованої національної виховної системи. Її серцевиною стало науково-теоретичне обґрунтування українського виховного ідеалу. При цьому саме СУМ забезпечила вихід у світ знакових педагогічних творів Г. Ващенка, у яких представлені його погляди на мету, завдання, зміст, методи і форми становлення особистості українця: "Виховання волі й характеру" (у 2 частинах), "Виховання любови до Батьківщини", "Основи естетичного виховання", "Український Ренесанс XX-го століття". У 1950 р. у Мюнхені видана найвідоміша праця Григорія Ващенка "Виховний ідеал", написана на замовлення Центрального комітету Спілки Української Молоді, положення якої визначили концептуальні засади її національно-патріотичної програми.

На що ж націлював педагог молоде українське покоління середини минулого століття, яке не зі своєї волі опинилося далеко від рідних осель? Відповідь знаходимо в численних публікаціях останніх десятиліть життя ученого, зокрема у статті "Основна мета української молоді" [5]: коли настане "вирішальний час", воно, опираючись на високі християнські ідеали й національні цінності, "...мусить... піти в Україну визволяти її і розбудувати її культуру". Отож своїми працями Г. Ващенко готував юнаків та дівчат і до служіння Богові (як абсолютній Правді, Красі, Справедливості й Любові), і до служіння Україні.

Великий вплив на українську спільноту в державах Заходу мали статті вченого на сторінках емігрантських періодичних видань, у яких він обстоював національну школу, рідну мову, національні культурні традиції; виокремлював і розкривав сутність рис світогляду характеру українця, передовсім таких, як висока й безкомпромисна принципність, чесність, свідомо дисциплінованість. Їхнє формування започатковується в родині, поглиблюється й утверджується з допомогою церкви, школи, громадських організацій. Співзвучною із потребами українського суспільства початку XX ст. є думка педагога про те, що усталення цих та інших вартісностей молоді української особистості "...тільки тоді може дати великі позитивні наслідки, коли родина, виховні заклади, Церква і суспільство будуть діяти в повній взаємній згоді і в одному напрямку" [17, с. 353].

У контексті соціально-політичних реалій сучасної України винятково актуальними розглядаємо положення праць Г. Ващенка, у яких він аналізує проблеми формування у дітей і молоді почуттів патріотизму, мужності й героїзму. За твердженням педагога, український патріотизм "...мусить бути здоровим, побудованим на засадах християнської моралі і позбав-

леним будь-якого шовінізму" [3, с. 29]. Патріотичне виховання має починатися з перших років життя дитини, у сім'ї та в дошкільних закладах. Завдання школи у галузі патріотичного виховання Г. Ващенко вбачав, з одного боку, в усуненні формалізму, бездушності, шаблону, ігнорування психологічними особливостями дітей різного віку – усім, що викликає у них "...відразу до школи і педагогів", а з другого – у широкому використанні в освітньому процесі виховних можливостей навчальних дисциплін, передовсім історії, географії, української літератури. Неодмінною умовою формування патріотичних почуттів у школярів учений визначив наявність педагога, який "...сам проинятий глибокою любов'ю до Батьківщини і здібний передати цю любов учням" [3, с. 36].

Важливою складовою формування "свідомого патріотизму" Г. Ващенко вважав виховання мужності й героїзму, опертих на "високій ідейності", які, однак, не суперечать гуманності та "м'якості", не ототожнюються з жорсткістю. Для підтвердження зазначеного педагог апелює до діяльності поколінь українців минулого та особливо воїнів Української Повстанської Армії (УПА). Виявляючи "подиву гідну хоробрість", вони, за його словами, "...не були жорстокими не тільки щодо мирних поляків, які не шкодили українцям, а навіть червоноармійців, які попадали до них в полон". Власне, Г. Ващенко був переконаний у тому, що майбутні історики України "...запишуть немало імен героїчних командирів і вояків УПА, людей, що всім пожертвували для Батьківщини і виявили в боротьбі велику силу волі, мужність і сміливість, поєднану з умінням панувати над собою і над обставинами" [1, с. 26, 28].

Взірцем поєднання "високого героїзму" і водночас гуманізму для Г. Ващенко були також визначні постаті світової історії, зокрема Олександр Македонський. Його виняткова мужність і хоробрість, висока ідейність і принциповість, велич духу та шляхетна простота, відсутність "дрібязкових амбіцій", здатність "до піднесених почувань", уміння орієнтуватися в найскладніших умовах реального життя – це ті риси і якості, які педагог радив формувати і розвивати в українській молоді, у державних діячів і політиків усіх часів і народів [4, с. 49, 55].

Друга половина 1960-х рр. започатковує практичне втілення педагогічних ідей Г. Ващенко, насамперед обґрунтованого ним українського виховного ідеалу "в думках і чинах" української молоді всієї західної української діаспори. Глибоко й усебічно розкриті в окремих працях, у стат-

тях на сторінках закордонних періодичних видань, вони знайшли своє логічне продовження у проєкті Української Виховної Системи в діаспорі, підготовленій колективом теоретиків і практиків рідномовного шкільництва у складі З. Зеленого, К. Паліїв, Е. Жарського за дорученням Об'єднання Українських Педагогів Канади і Шкільної Ради при Українському Конгресовому Комітеті США. У 1967 р. проєкт був винесений на розгляд Світової Виховно-Освітньої Сесії, яка проходила в рамках I Світового Конгресу Вільних Українців у Нью-Йорку.

Світова Виховно-Освітня Сесія в основному схвалила проєкт Української Виховної Системи як концепції національного виховання молоді в діаспорі, метою якої проголошувалося формування національно зорієнтованої особистості, активного члена української спільноти, усебічно розвиненої, підготовленої до вимог життя і культурного довкілля "...з настановою збагачувати духові вартості українського народу як для материка, так і країни, в якій перебуває" [8, с. 45]. Вона також визначила ієрархію духовних цінностей і виховних факторів, чітко окреслила місце і роль у вихованні рідної мови й української культури. Прийняті резолюції мали на меті вирішити найважчу проблему українців зарубіжжя – "...втримати підрастаючі покоління при своїй нації і культурі" [14, с. 105].

Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада, організована того ж року при Світовому Конгресі Вільних Українців для об'єднання їхніх зусиль в освітній справі, створила Науково-дослідну комісію, на яку поклала завдання доопрацювати поданий проєкт Української Виховної Системи в державах західного світу. У 1973 р. комісія СКВОР, членами якої були професори Ратгерського та Бостонського університетів І. Головінський і Я. Гарасимів, інші відомі на Заході українські науковці та педагоги-практики, представила його сесії СКВОР II Світового Конгресу Вільних Українців (Торонто). Українець, народжений поза межами України, – вказувалося в доопрацьованому проєкті, – у духовному й естетичному аспектах є, у першу чергу, українцем, пов'язаним історичними узами з країною своїх предків. На цій основі він повинен докласти всіх зусиль, щоб "...український народ мав змогу свobodно розвиватися на своїх рідних землях у своїй власній державі", а також "...зберігати й плекати українську мову, як видимий знак і зв'язок національної тотожності" [8, с. 237]. Отже, головною "прикметою" українця в діаспорі мала стати любов до материнської української мови і культурних надбань українського народу. Саме в ца-

рині збереження рідної мови й української культурної спадщини як фундаменту всього виховного процесу СКВОР розгорнула найактивнішу діяльність. Зокрема, вона спонукала Конгрес Вільних Українців проголосити 1989 рік роком української мови, а згодом – визначити 1990-1999 роки десятиліттям української мови. При цьому СКВОР виходила з того, що стан вживання української мови невідрадиний не тільки в діаспорі, а й на рідних землях.

Доопрацьований комісією І. Головінського проєкт виховного ідеалу визначив й інші прикмети українця в діаспорі, співзвучні з ідеями Г. Ващенко. Серед них:

- пошанування національної та особистої гідності українців;
- християнська толерантність як антитеза класовій боротьбі;
- етично-моральні цінності як протиположна вага матеріалізму, атеїзму та нігілізму;
- шанобливе ставлення до культур країн нового поселення.

В основу Української Виховної Системи в діаспорі лягли ідеалістичний світогляд, християнсько-етичні та національно-державницькі вартісності, обґрунтовані Г. Ващенко.

Провідними чинниками реалізації Української Виховної Системи сесія СКВОР визнала родину, школу, церкву, організації молоді.

Родинний дім – ключова позиція в самоідентифікації молодого людини, бо саме тут прищеплюються національні традиції, закладаються основи релігійного та морального виховання, формуються громадські чесноти. Водночас родина – це перша і найважливіша школа рідної мови. Свідченням великої уваги українців-емігрантів держав Заходу до родинного виховання є той факт, що Світовий Конгрес Вільних Українців проголосив 1994 рік Роком української родини.

Важливим "...заборолом проти денационалізації та чинником збереження національної самобутності" Українська Виховна Система визнає українську церкву, роль якої і в умовах діаспори, і в незалежній Україні повинна проявлятися у збереженні української духовності, у закріпленні української мови в літургійних відправах, у плеканні українських традицій, української культури, рідної мови у школах усіх типів, котрі перебувають під церковною юрисдикцією.

Перед рідною школою як ще одним осередком реалізації українського виховного ідеалу в діаспорі ставилося завдання не тільки дати найважливішу інформацію з різних ділянок українознавства, а й на основі глибокого розуміння та усвідомлення дітьми українських культурних вартос-

стей сформувати їхній національний світогляд. Школа "...має не тільки вишколити ум, але і виховати серце та вчинити молодь здібною діяти в інтересах української спільноти" [8, с. 343].

Без перебільшення, – це одне з головних завдань і нової української школи в нашій державі.

"Додатковим" чинником у виховному процесі Українська Виховна Система визначила громадські молодіжні організації. Погоджуючись із авторським висновком А. Погрібного 15-річної давності, вважаємо, що і сьогодні, в умовах докорінних змін у системі освіти і виховання молодого покоління, вони потребують "...підтримки та заохоти з боку всіх національно здорових сил української громадськості" – і на рідних теренах, і в середовищі української діаспори новітньої еміграції [15].

У зв'язку зі змінами, що розпочалися на межі ХХ–ХХІ ст. у житті України та світової української спільноти VI сесія СКВОР при Світовому Конгресі Українців (Торонто, 1993) схвалила "осучаснену дефініцію" українського вихованого ідеалу в такому формулюванні: "Українець у діаспорі – це повноцінний громадянин (мешканець) своєї країни, пов'язаний з українським народом почуттям приналежності до української національної спільноти, вузлами української мови й культури, особистість якого позначається християнсько-етичними цінностями і творчою дією для українського народу" [16, с. 11].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, можна констатувати, що зусиллями освіченої української громадськості в державах Західної Європи й Америки в другій половині ХХ століття була створена одноцільна, єдина для всієї системи освітньо-виховних закладів концепція національного виховання, спрямована на збереження ідентичності українців, розпорошених по всьому світу. Її теретичним підґрунтям виявилася педагогічна концепція Г. Ващенка, головні положення якої є важливою основою для виховання національно свідомого громадянина незалежної української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховання мужності і героїзму / Г. Ващенко // *Визвольний шлях*. – 1954. – Кн. 8. – С. 25–33.
2. Ващенко Г. Моя автобіографія / Г. Ващенко // *Наукові записки УВУ* [за ред. В. Яніва]. – Мюнхен: Вид-во Українського Вільного Університету. – 1963. – Ч. 7. – С. 5–19.
3. Ващенко Г. Націоналізм, інтернаціоналізм і виховання любові до Батьківщини

ни / Г. Ващенко // *Визвольний шлях*. – 1954. – Кн. 3. – С. 29–38; Кн. 4. – С. 19–28;

4. Ващенко Г. Олександр Македонський (спроба характеристики) / Григорій Ващенко // *Авангард*, 1954. – Р. VIII. – С. 49–55.

5. Ващенко Г. Основна мета української молоді / Г. Ващенко // *Визвольний шлях*. – 1954. – Кн. 1. – С. 12–21.

6. Григорій Ю. Творець української національної педагогіки (проф. д-р Григорій Ващенко 23.4.1878–2.5.1967) / Ю. Григорій // *Визвольний шлях*. – 1967. – Кн. 6. – С. 701–706.

7. Джус О. Ім'я та педагогічні твори Григорія Ващенка на сторінках журналу "Визвольний шлях" (1940-і–1950-і рр.) / О. Джус // *Діаспора як чинник утвердження держави України у міжнародній спільноті: Тези доповідей Першої міжнародної конференції (8–10 березня 2006 р., м. Львів, Україна)*. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2006. – С. 168–170.

8. Другий Світовий Конгрес Вільних Українців: Матеріали. – Торонто – Нью-Йорк – Лондон, 1986. – 470 с.

9. Жарський Е. Історія виховання / Е. Жарський // *Мандрівець: Освітнянський журнал*. – 1994. – № 2. – С. 3–46.

10. Кізко П. СУМ напередодні нового 1948 року / П. Кізко // *Авангард*. – 1947. – Ч. 6. – С. 2.

11. Коваль О. Григорій Ващенко – людина, педагог, державник / О. Коваль // *Визвольний шлях*. – 1996. – Кн. 1. – С. 42–50.

12. Коваль О. Григорій Ващенко – творець української виховно-освітньої системи / О. Коваль // *Визвольний шлях*. – 1992. – Кн. 8. – С. 994–1004.

13. Косик В. Дарунок ювілятам / В. Косик // *Визвольний шлях*. – 1965. – Кн. 9. – С. 1018–1021.

14. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців: Матеріали. – Вінніпег – Нью-Йорк – Лондон, 1969. – 480 с.

15. Погрібний А. Педагогічні концепції видатного вченого-державника / А. Погрібний // *Визвольний шлях*. – 2003. – Кн. 4. – С. 72–85.

16. Резолюції VI-го з'їзду СКВОР при Світовому Конгресі Вільних Українців // *Відгукніться*. – Торонто. – 1994. – Ч. 8. – С. 11.

17. Савчук П. Цінний твір українського педагога / П. Савчук // *Визвольний шлях*. – 1958. – Кн. III. – С. 349–355.

REFERENCES

1. Vashchenko H. Vychovannia muzhnosti i heroizmu / H. Vashchenko // *Vyzvolnyi shliakh*. 1954. – Kn. 8. – S. 25–33.
2. Vashchenko H. Moia avtobiografii / H. Vashchenko // *Naukovi zapysky UVU* /

[za red. V. Yaniva]. – Mюнхен: Vyd-vo Ukrainskoho Vilnoho Universytetu. – 1963. – Ch. 7. – S. 5–19.

3. Vashchenko H. Natsionalizm, internatsionalizm i vykhovannia liubovy do Batkivshchyny / H. Vashchenko // *Vyzvolnyi shliakh*. – 1954. – Kn. 3. – S. 29–38; Kn. 4. – S. 19–28.

4. Vashchenko H. Oleksandr Makedonskyi (sproba kharakterystyky) / Hryhorii Vashchenko / H. Vashchenko // *Avanhard*, 1954. – R. VIII. – S. 49–55.

5. Vashchenko H. Osnovna meta ukrainskoi molodi / H. Vashchenko // *Vyzvolnyi shliakh*. – 1954. – kn. 1. – S. 12–21.

6. Hryhoriiiv Yu. Tvorets ukrainskoi natsionalnoi pedahohiky (prof. d-r Hryhorii Vashchenko – 23.4.1878 – 2.5.1967) / Yu. Hryhoriiiv // *Vyzvolnyi shliakh*. – 1967. – Kn. 6. – S. 701–706.

7. Dzhus O. Imia ta pedahohichni tvory Hryhorii Vashchenka na storinkakh zhurnal "Vyzvolnyi shliakh" (1940-і–1950-і rr.) / O. Dzhus // *Diaspora yak chynnyk utverzdzhennia derzhavy Ukraina u mizhnarodni spilnoti: Tezy dopovidei Pershoi mizhnarodnoi konferentsii (8-10 bereznia 2006 r., m. Lviv, Ukraina)*. – Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika", 2006. – S. 168–170.

8. Druhyi Svitovyi Kongres Vilnykh Ukraintsiv: Materiialy. – Toronto – Niu-York – London, 1986. – 470 s.

9. Zharskyi E. Istorii vykhovannia / E. Zharskyi // *Mandrivets: Osvitianskyi zhurnal*. – 1994. – № 2. – S. 3–46.

10. Kizko P. SUM naperedodni novoho 1948 roku / P. Kizko // *Avanhard*. – 1947. – Ch. 6. – S. 2.

11. Koval O. Hryhorii Vashchenko – liudyna, pedahoh, derzhavnyk / O. Koval // *Vyzvolnyi shliakh*. – 1996. – Kn. 1. – S. 42–50.

12. Koval O. Hryhorii Vashchenko – tvorets ukrainskoi vykhovno-osvitnoi systemy / O. Koval // *Vyzvolnyi shliakh*. – 1992. – Kn. 8. – S. 994–1004.

13. Kosyk V. Darunok yuviliatam / V. Kosyk // *Vyzvolnyi shliakh*. – 1965. – Kn. 9. – S. 1018–1021.

14. Pershyi Svitovyi Kongres Vilnykh Ukraintsiv: Materiialy. – Vinnypeg – Niu-York – London, 1969. – 480 s.

15. Pohribnyi A. Pedahohichni kontseptsii vydatnoho vchenohoderzhavnyka / A. Pohribnyi // *Vyzvolnyi shliakh*. – 2003. – Kn. 4. – S. 72–85.

16. Rezoliutsii VI-ho zizdu SKVOR pry Svitovomu Konhresi Vilnykh Ukraintsiv // *Vidhuknitsia*. – Toronto. – 1994. – Ch. 8. – S. 11.

17. Savchuk P. Tsinnnyi tvir ukrainskoho pedahoha / P. Savchuk // *Vyzvolnyi shliakh*. – 1958. – Kn. III. – S. 349–355.

Стаття надійшла 1.03.2018 р.